

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

У наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 4/2017

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКИЙ СВІТ У НАУКОВИХ ПАРАДИГМАХ

Випуск 4

Збірник наукових праць
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди.

Відповідальний за випуск д. ф. н., проф. *О. О. Маленко*

Підписано до друку 06.11.2017. Формат 70х100/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура «Шкільна».
Ум. друк. арк. 10,7. Наклад 300 прим. Зам. № 12-17

**Друк Видавництво МОНОГРАФ
ФОП Іванченко І.С.**

пр. Тракторобудівників, 89-а/62, м. Харків, 61135
тел.: +38 (050/093) 40-243-50.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4388 від 15.08.2012 р.

www.monograf.com.ua

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ПОСТАТЬ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНОМУ ТА КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТАХ	5
Світлана Єрмоленко Від національно-культурної автономії до державності (Микола Костомаров і Михайло Грушевський про українську мову)	6
Олена Богдашина Українська ідея в поглядах М.І. Костомарова (1857–1885 рр.)	11
Анатолій Новиков Свободолюбство українців у драматургічній творчості Миколи Костомарова	16
Лариса Кравець Метафора і символ як мовні форми вираження культурної етноспецифіки: від ідей М. Костомарова до сучасників	21
Олена Маленко Воля/свобода в аксіологічній системі Миколи Костомарова: поетична версія романтичного ідеалу	27
Інна Приходько Художня спадщина Миколи Костомарова (1817–1885) в інтегрованому вивченні історії та літератури	34
Ангеліна Ганжа «Культурна амплітуда українського слова» в рецепції Миколи Костомарова	43
Ірина Богданова Простір як романтичний образ у поетичній картині Миколи Костомарова	48
Тетяна Лисиченко Микола Костомаров й історико-філологічні традиції Харківського університету	53
Лілія Петрова Озель Лексико-семантична типологія промислів і ремесел у художньому дискурсі Миколи Костомарова	

... (перекладеною мовою), написаний 1884 року. Події тут, як і в попередньому творі, відбуваються в I-му столітті нової ери на теренах двох ворожих давньогрецьких міст-держав — республіканського Херсонеса і Боспорського царства, розташованих на Кримському півострові. Аби нарешті налагодити добрі стосунки поміж країнами, їхні правителі — боспорський цар Асандр і херсонеський протевон Назак — домовляються скріпити міждержавний союз шлюбними відносинами своєї сина й доньки. Проте боспорський царевич Ніколай своє одруження хоче використати задля організації в Херсонесі державного закомоту з метою його підкорення Боспорському царству. Протистоїть Ніколаю його рішуча дружина Гіксія, яка організовує гідну відсіч заколотникам. Остання не тільки є справжньою патріоткою свого міста-держави, а і впевнено відстоює свої жіночі права в шлюбному союзі.

Отже, свободолобство, патріотизм, щирість і порядність, притаманні жителям республіканського Херсонесу, перемагають тиранію, підступність, віроломство й зраду, що асоціюються з Боспором. У цьому драма «Эллины Тавриды» стала своєрідним продовженням попередніх драматургічних творів Костомарова. А відтак свідченням того, що письменник і в останні роки свого життя залишався на демократичних засадах, був прибічником ідеалів свободи.

Значення історичної драматургії М. Костомарова для розвитку українського духовного життя важко переоцінити. Своїми п'єсами письменник нагадував українцям про часи, коли їхні пращури, не шкодуючи життя, боролися з нападами за свою незалежну державу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Івашків В. М. Українська романтична драма 30–80-х років XIX ст. К. : Наукова думка, 1990. 143 с.
2. Костомаров М. І. Твори : В 2 т. К. : Дніпро, 1990. Т. 1. 538 с.
3. Яценко М. Т. Микола Костомаров. *Історія української літератури XIX століття* : У 2 кн. Кн. 1 : Підручник / За ред. акад. М. Г. Жулинського. К. : Либідь, 2005. 656 с.

УДК УДК 811.161.2' 38

Лариса Кравець, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

МЕТАФОРА І СИМВОЛ ЯК МОВНІ ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ЕТНОСПЕЦИФІКИ: ВІД ІДЕЙ М. КОСТОМАРОВА ДО СУЧАСНИКІВ

У статті схарактеризовано метафору і символ, розкрито їх спільні і відмінні ознаки. Визначено найчастотніші метафори і символи в українському фольклорі й українській поезії. З'ясовано їх значення та проаналізовано етноспецифічні компоненти семантики.

Ключові слова: метафора, символ, архетип, донорська зона, реципієнтна зона.

В статті охарактеризовані метафора і символ, раскрыті їх общіе і отличительные признаки. Определены наиболее употребляемые метафоры и символы в украинском фольклоре и украинской поэзии. Выяснено их значение и проанализированы этноспецифические компоненты семантики.

Ключевые слова: *метафора, символ, архетип, донорская зона, реципиентная зона.*

The article characterizes the metaphor and symbol, reveals their common and distinctive features. The most used metaphors and symbols in Ukrainian folklore and Ukrainian poetry are defined. Their significance is clarified and ethnospecific components of semantics are analyzed.

Key words: *metaphor, symbol, archetype, source domain, target domain.*

Метафора і символ належать до найдавніших і найскладніших об'єктів філософії і лінгвістики, що засвідчує й кількість праць, накопичених за понад тисячолітній період, й імена вчених, які досліджували ці проблеми. За тривалий час наукового осмислення інтерпретація метафори і символу змінювалася. Ці поняття то зближували й навіть ототожнювали, то чітко розмежовували. Роль метафори і символу в мовно-мисленневих процесах також визначали по-різному. Метафору тривалий час розглядали як образний засіб, оснований на переносному вживанні слова і покликаній орнаментувати художній текст, посилювати його естетичний вплив на адресата. Тільки в другій половині ХХ ст. метафору схарактеризовано як найпотужніший лінгвоментальний інструмент, за допомогою якого людина пізнає, оцінює і перетворює дійсність (Дж. Лакофф, М. Джонсон, Ф.-Р. Анкерміт, М. Тернер, Ж. Фоконьє, А. Баранов та ін.).

Символ кваліфікували як універсальний засіб пізнання і відображення світу значно раніше. «Народні символи, розміщені в системі, — підкреслює М. Костомаров, — складають символіку народу, котра служить нам важливим джерелом для розуміння його духовного життя» [4].

Мета статті — схарактеризувати метафору і символ як мовні форми вираження етноспецифіки з опертям на праці М. Костомарова й сучасних дослідників у царині етнолінгвістики, лінгвокультурології й когнітивістики.

Зближенню метафори і символу сприяють деякі спільні ознаки, зокрема, наявність у їх структурі образного складника та відсутність прямої адресації. Водночас ці два явища відрізняються одне від одного в мовному аспекті рядом характерних ознак. Передусім метафору відрізняє від символу її семантична двоплановість, тобто одночасне співвіднесення з узуальним денотатом та оказіональним референтом. Для метафори характерна стійкість значення, яке поступово набуває чіткості й може ввійти до лексичного складу мови. Метафоричний образ, на відміну від символічного, ніколи не виконує семіотичних функцій. Символ пов'язаний із значенням не так тісно, як метафора. Значення символу, на відміну від значення метафори, не впливає із значень слів. Водночас образ у символі досить стійкий, він також може розпадатися на символічні елементи.

У художній літературі символ функціонує не як троп, а як універсальна категорія пізнання світу. Метафора здатна суміщати в собі функції мовної прикраси (тропа) і засобу пізнання дійсності. Символ виконує дейктичну функцію, характеризувальна функція метафори йому не властива. «Символ — це естетично оформлена і художньо локалізована одиниця мови в складі поетичного твору. <...> характерна особливість символу — це зумовленість його значення всією композицією певного «естетичного об'єкта» [1: 374]. Водночас і метафора, і символ

експонують етноспецифічні ознаки мовомислення, світосприймання та світовідтворення, розкривають важливі аспекти розвитку поетичної мови, художньої свідомості, менталітету етносу.

Властивість метафори і символу бути виразником етноспецифічного світогляду чітко простежується в поетизації природи. «Погляд народу на природу показує разом з релігією, що таке народ, яке людське буття він містить в собі, а це веде до розуміння подальших історичних питань — чому народ діяв так, а не інакше» [4]. Сказане М. Костомаровим стосується насамперед мови фольклору, проте і в літературній творчості метафора і символ експонують світоглядні пріоритети народу.

На думку О. Маленко, «давня символіка українців викликана певними асоціаціями, аналогіями з тими предметами та явищами, які були знайомі пращурам і до певної міри зрозумілі (якщо не своєю внутрішньою природою й суттю, то хоча б функцією), і які становили основні фрагменти етнічної концептосфери — небесний простір з його реаліями, земля, вода, гори, рослини, тварини, кольори» [5: 112]. Ці ж об'єкти найчастіше є реципієнтними зонами метафор української поезії ХХ ст. та наявні в поетичних текстах письменників усіх літературних напрямів і шкіл різних поколінь. Більшість із метафор природи, як і символів, сформована на основі архетипів та відображає особливості світогляду українців. Варто зауважити, що в замилюванні природою та специфічній релігійності деякі дослідники вбачали вияв інтровертизму українського характеру — тобто схильності до поглиблених духовно-моральних, екзистенційних пошуків (О. Кульчицький, М. Шлемкевич, В. Янів, О. Киричук, О. Донченко, В. Москалець).

М. Костомаров, з'ясовуючи специфіку народної творчості, писав: «Фізична природа просякнута творчою ідеєю, зігріта божественною любов'ю, втілена в досконалі форми. Кожне явище в ній не випадкове, а має свій закон, що його відкриває дух. У природі для людини виявляється значення, приналежне до її власної істоти; людина бачить у предметах, які її оточують, не саму грубу бездушну матерію; навпаки, як би далеко від її істоти не був будь-який витвір рідної планети, — в людини є таємне око, яке бачить, що й груба матерія має зв'язок з духовною істотою; є таємний голос, що вказує, у чому полягає цей зв'язок. Ось це усвідомлення духовного в фізичному і становить основу всього прекрасного в мистецтві» [4].

Проте в науці існує й інше бачення міфопоетичних образів: «усі міфологізовані природні процеси, такі як літо і зима, молодий місяць, дощова пора року тощо, не стільки алегорія самих об'єктивних явищ, скільки символічне вираження внутрішньої і несвідомої драми душі» [6: 94].

М. Костомаров відзначає різноманітність і багатство слов'янських символів, виражених у фольклорі, розміщуючи їх у такому порядку: символи небесних світів і стихій; символи місцевості; символи підземного світу; символи рослинного світу і тварин [4]. Проте найважливішою і найширшою вчений вважає символіку рослинного і тваринного світів [4]. Подібну ситуацію спостерігаємо і серед метафор української поезії ХХ ст. Частотними реципієнтними зонами метафоризаційних процесів в українській поезії ХХ ст. є *небо і небесні тіла* (небо, сонце, місяць, зорі), *явища природи* (вітер, грім, гроза, блискавка, хмари, дощ, сніг, туман, мороз), *рослини, тварини, земля, вода, вогонь*.

Серед рослинних символів М. Костомаров виділяє рожу, руту, шавлію, фіалку, барвінок, любисток, ромашку, васильки, хміль, мак, сон-траву, трій-зілля та ін., визначаючи їх традиційне та «природне» значення [4]. В українській поезії ХХ ст. метафори рослин представлені досить широко. Окрім дерев і кущів, українські митці метафорично зображують декоративні рослини (*жоржини, айстри,*

мальви, лілеї, канни, тюльпани, півонії, матіола), лугові і лісові (трава, волошка, ромашка, кульбаба, мак, барвінок, звіробій, материнка, полин, петрів батіг, м'ята, верес, пролісок, підсніжник, конвалія, фіалка, папороть, дзвіночки, дурман, безсмертник, кропива, осот, осока, будяк, лопух, а також болотяні рослини очерет, латаття, лепеха), сільськогосподарські культури (соняшник, гречка, гарбуз, часник, цибуля, картопля, кукурудза, квасоля, буряки, кріп, помідори, кавуни). Автори метафоризують й окремі частини рослини (бруньки, квіти, пелюстки, ягоди, насіння, коріння, стебло, сік), і всю рослину загалом.

Одним із найбільших співців природи, звеличником рослин в українській поезії ХХ ст. є Б.-І. Антонич. Його «Зелена Євангелія» наскрізь пронизана ідеєю пантеїстичного сприйняття природи. У творах Б.-І. Антонича, як і П. Тичини, звучить багатоголосий зелений гімн: за частоколом — // *зелений гімн* (П. Тичина), струмує гімн рослин, що кличуть про // *нестримність зросту* (Б.-І. Антонич). Тичинівські партії гаїв (*арфами, арфами* — // *золотими, голосними обізвалися гаї, хор лісових дзвіночків*) перетворюються в «Зеленій Євангелії» Б.-І. Антонича на грандіозний концерт: *із звуку в звук, з клітини у клітину, з шуму // ядра одного в шум рясний рослинних хорів // електрика натхнення летить змінним струмом, // билени тонів вигинаючи угору*. У Б.-І. Антонича ідея органічної єдності людини і природи розвинена до масштабів поетичної концепції всієї творчості. Метафорично осмислюючи рослини, поет майстерно поєднує зорові й слухові відчуття, дотикові й смакові, абстрактне передає через конкретне, зміщує локативні й темпоральні характеристики. У «Зеленій Євангелії» метафора Б.-І. Антонича ускладнена, психологізована. «Він подолав витворену фантазією музичну гармонію космосу, місце причалу своїх дум і свого існування, і побачив у природі своєрідне віддзеркалення людського “марнотного світу”» [3: 106].

Подібний і водночас відмінний спосіб аналогізації наявний також у поезіях В. Барки, зокрема в його книзі «Білий світ». Подібність виявляється в одухотворенні природи, а відмінність — у християнському її тлумаченні, як наприклад, в поезії «Рай»: *Моляться соняшники. Грім на хмарі Біблію читає*.

Українські поети найчастіше антропоморфізують рослини, аналогізуючи їх з тілом людини. Так, з головою асоціюють *квітку* рослини або схожий за формою *плід* (О. Олесь, В. Сосюра, М. Рильський, М. Вінграновський, І. Калинець, А. Мойсієнко); з *очима* — переважно генеративну частину квітки (*середина квітки*) або саму квітку: (О. Олесь, В. Сосюра, Л. Первомайський, М. Вінграновський, В. Вовк, Д. Павличко, І. Драч); з *вустами* — пелюстки (І. Калинець, В. Вовк); *із щоклами* — квітку або плід (Л. Костенко, М. Вінграновський); з *лицем* — квітку (О. Олесь, Г. Чупринка, І. Муратов, М. Вінграновський); з *руками або ногами* — пагони, стебло (О. Олесь, А. Малишко, І. Калинець, А. Мойсієнко, Г. Чубач); з *тілом* — пагони, стебло (Б.-І. Антонич, А. Малишко); з *долонями* — листя (В. Вовк, І. Драч, І. Калинець).

Характерну ознаку певної рослини окремі поети асоціюють, наприклад, з *бровами*: *квіти червоноброві* (М. Вінграновський); *віями*: *підняли блакитні вії // васильки кругом* (В. Сосюра), *ще ранок рос із квітів вії не витер* (В. Сосюра); *повіками*: *мружить волошка блакитну повіку* (А. Малишко); *бородою*: *порожні міські подвір'я / порослі густими бородами трав* (І. Калинець). Плід гарбуза або кавуна асоціюють із *пузом*: *кавуни (...) свої рябі погладжують пузища* (М. Вінграновський).

На рослину проєктують також властивості людини *дивитися* (В. Свідзінський, Л. Костенко, М. Вінграновський); *дихати* (П. Филипович, А. Малишко); *спати* (Б. Лепкий, Г. Чупринка, А. Малишко, М. Вінграновський).

Рідше поети проєктують на рослини характеристики особистості, про що свідчать низька частотність використання відповідних мовних знаків — *сміятися* (Б. Лепкий, Л. Костенко); *цілувати* (О. Олесь); *плакати* (Б. Лепкий, В. Симоненко); *печалитися* (В. Сосюра, І. Драч); а також *розмовляти* (І. Калинець); *шепотіти* (Б. Лепкий, П. Филипович, М. Луків).

Нечисленні в українській поезії минулого століття й природоморфні та артефактні метафори рослин. З них найчастотнішою є аналогізація з водою. Зокрема, велику кількість квітів, інтенсивність цвітіння поети зображують як *повінь*: *повінь зі'ялих квіток* (Б. Лепкий), *квітів жовто-синя повінь* (М. Вінграновський); *квітіння: гречка біла // у росах, схожих на сльозу, // під вітром тихо закипіла* (Л. Первомайський), *конвалія пахка п'яжливо одкипіла* (І. Драч), *лютим цвітом закипіла // розлив-трово* (І. Римарук).

Яскравість квітів червоного або жовтого кольорів митці передають за допомогою мовних знаків, що експонують *вогонь*, а саме: *горіти: мак горить* (А. Малишко); *полум'я: червоне полум'я двох квітів* (Б.-І. Антонич), *горять кульбаби, тішачи півсвіту // гурлом, журбою живленим огнем* (В. Стус); *вогнище: і вечір гріє сині руки // над жовтим вогнищем кульбаб* (Л. Костенко); *спалахи: спалахи півонії* (Б. Олійник); *іскри: бризнуть квітками сади, полум'ям іскор живих* (Б.-І. Антонич), *пролісків іскринки* (М. Луків).

Білий колір квітів українські поети аналогізували зі *снігом*: *пливе гречок пахучий сніг* (М. Рильський), *лілей пахучий сніг* (В. Вовк). Метафорична модель *сніг ↔ квіти* в українській поезії ХХ ст. реалізується в обох напрямках. З нею пов'язана односпрямована модель *хуртовина → цвітіння: двори стоять у хуртовині айстр* (Л. Костенко), *зім'яє цвіту білий пластовець* (Д. Павличко). Як хуртовину (метелицю, завірюху, заметіль) українські митці зрідка зображують цвітіння дерев, саду: *твоїх вишень весняно заметіль* (Ю. Клен), *досі сниться метелиця маю, // завірюха херсонських вишень* (Є. Маланюк), а *сад вирує в хуртовині цвіту, // бушує біла буря пелюстків* (Є. Маланюк).

Найчастотнішим рослинним образом у текстах українських поетів ХХ ст. є *соняшник* (П. Тичина, М. Рильський, В. Свідзінський, М. Драч-Хмара, В. Сосюра, Є. Маланюк, А. Малишко, І. Драч, М. Вінграновський, В. Стус, І. Калинець, А. Мойсієнко та ін.). Його аналогізують переважно з людиною: *І годі сонцю вже й тренувать, // ці обважнілі соняхи лапаті... // За спокій горобцям вони насінням // платять, // і ліньки голови їм к сонцю повертять. // Стоять поштиві й ниви золотять... // То не зцурались звичаїв козацьких — // об землю шапкою ударить хвацько! — // Аж пелюстки, чи то чуби, летять...* (А. Мойсієнко). М. Рильський називає соняшник *сином сонця*, а А. Малишко *послом небес*. Є. Маланюк у притаманній йому манері гнівної інвективи пише про соняшник: *сей лотос український, // знак тучності проклятої землі*.

Українські поети, профілюючи різні властивості цієї рослини, осмислюють соняшник і як *годинник: циферблат соняха* (І. Калинець), і як *парасоло: під парасоло соняха — бджола* (А. Мойсієнко).

Частотним образом в текстах українських поетів ХХ ст. є також *волошка* — *одна з дванадцяти квіток повного українського вінка*. Її аналогізують переважно з людиною (О. Олесь, В. Сосюра, А. Малишко, В. Вовк, І. Драч та ін.).

Метафоризація образів рослин у поезії ХХ ст. відбувається відповідно до естетичного ідеалу кожного автора та відображає особливості сприйняття і відтворення світу митцем. Наприклад, в І. Драча реальність «метафорично переростає, перетворюється, переплавляється під світлом асоціативних спалахів у своєрідний орнамент смислів, значень, ідей» [2: 12]. Мовотворчість митця характеризує парадоксальна метафора, а також нанизування, накопичення метафор, які

в сукупності творять багатогранний і багатозначний образ: «Витворюється враження, що цей образ набухає і раптом розривається і розбризкується фонтаном смислів...» [2: 11]. Це своєрідний калейдоскоп тематично пов'язаних метафор, кожна з яких образно репрезентує певну грань звичайного і буденного предмета. Так поет творить образи звичайних рослин — волошки, цибулі, кропиви: *Рву молоду кропиву — // Юну свою сестру. // Люблю її гостру гриву. // Ненаситну її журу. // Суть її одчайдушну. // Жало її копита. // Мою розпаношїлу душу // Живою вона розверта. // Її табуни зелені // Рвуть сміття моїх пустирів. // В нуднім моїм цілоденні — // Пекло її прапорів. // Зелені вогненні роти, // А нумо на штурм барикад! // Хто з вас зуміє збороти // Її безсмертний джихад?!*

Своєрідністю метафоризації рослин характеризується творчість І. Калинця, який за «проекцією образу в широкий простір ідей» [3: 279] найбільш споріднений з Б.-І. Антоничем. У циклі «Зільник» кожна рослина (*первоцвіт, калюжниця, купальниця, сон-зілля, фіалка, чиммерник, татарник, кадильник, плакун-трава, троянда, катран, пізньоцвіт, барвінок*) осмислена через якусь свою важливу функцію й ізольовано від природи. Ланцюги асоціацій розгортаються в історичну, біблійну, мистецьку, моральну, побутову та інші сфери. «У цих поетичних метафоризаціях, — за словами М. Ільницького, — збігаються елементи ритуального дійства язичницьких часів, народні повір'я, мистецькі асоціації, історичні альянзи тощо» [3: 277]. Так, про фіалку поет пише: *добродійко // хто ж як не ви // був окрасою богеми*, а далі говорить про *ті часи // коли й без золотої // діадери // королевою салонів // упізнавали вас*. Сон-зілля з однойменної поезії веде монолог, у якому розповідає про себе: *шию кутаю // пухнастим шалем // поселяюся тільки на сухому*, а потім, відповідно до українського повір'я, пропонує: *ото кладіть // звечора під голову // мою утопію // про рай-сни // бо тільки я // могу вгамовувати // шал світу*.

Метафори автора побудовані на аналогізації часом досить віддалених донорської і реципієнтної зон, а тому вони інтелектуально напружені й поетично насажені. Для метафоризації поет обирає такі реципієнтні зони рослин, назви яких конотовані та виступають маркерами інтертекстуальності. Рослина купальниця, наприклад, в уяві миця асоціювалася із богинею Венерою з *білоїни // рожевої мушлі*, зображеною італійським художником Ботічеллі на картині «Народження Венери» (*німце // квітковий Ботічеллі*). Індивідуально-авторське осмислення цієї рослини в процесі розгортання набуло масштабності й концептуальності. «Венера, яка народжується, сама виступає втіленням ідеї животворчого начала», — наголошує М. Ільницький [3: 281]. Розширення семантичного обсягу метафори, актуалізація через асоціативні зв'язки різних сфер людського пізнання характеризують переважну більшість поезій «Зільника».

Метафори рослин в українській поезії ХХ ст. демонструють і тяглість мовно-літературної традиції, і постійний розвиток поетичного мовомислення. Як і символи, про які писав М. Костомаров, метафори відображають особливості національного характеру українців і містять інформацію про українську культуру, тому що більшість із них заснована на архетипах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Виноградов В.В.* Поэтика русской литературы. Избранные труды. М. : Наука, 1976. 511 с.
2. Жулинський М. Поетичний іжак з головою сатира і волоссям кольору витіпаних конопель. *Драч І. Анатомія блискавки : поезії, проза*. Харків : Фоліо, 2002. С. 3–30.
3. *Ільницький М.* На перехрестях віку : у 3 кн. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. Кн. II. 703 с.

4. Костомаров Н. Об историческом значении русской народной поэзии [електронний ресурс]. Режим доступу : <http://izbornyk.org.ua/kostomar/kos04.htm>
5. Маленко О.О. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну). Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2010. 488 с.
6. Юнг К.Г. Об архетипах коллективного бессознательного. *Архетип и символ*. М. : Ренессанс, 1991. С. 92–128.

УДК 811.161 Костомаров

Олена Маленко, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ВОЛЯ/СВОБОДА В АКсіОЛОГіЧНІЙ СИСТЕМІ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА: ПОЕТИЧНА ВЕРСІЯ РОМАНТИЧНОГО ІДЕАЛУ

У статті досліджено втілення романтичних ідеалів волі/свободи як ментальних установок і світоглядних цінностей у поетичних текстах Миколи Костомарова, для якого питання національної (територіальної, політичної) незалежності народу, його свободи від будь-яких зовнішніх утисків та експансій поставало як основний чинник розвитку нації. **Ключові слова:** воля, свобода, романтичний ідеал, цінність, національна ідея, ментальність.

В статье исследовано воплощение романтических идеалов воли/свободы как ментальных установок и мировоззренческих ценностей в поэтических текстах Николая Костомарова, для которого вопросы национальной (территориальной, политической) независимости народа, его свободы от каких-либо внешних притеснений и экспансий представлялось основным фактором развития нации. **Ключевые слова:** воля, свобода, романтический идеал, ценность, национальная идея, ментальность.

The article examines the projection of the romantic ideals of liberty/freedom as mental attitudes and ideological values in poetic texts by Mykola Kostomarov who viewed national (territorial, political) independence and the nation's freedom from any external oppressions or expansions as the main factor of the national development. **Key words:** liberty, freedom, romantic ideal, value, national narrative, mentality

Формування смислових і ціннісних доміант у рецепції поняття *воля (свобода)* цікавить науковців здавна; ще Аристотель намагався розібратися у внутрішніх механізмах волевиявлення людини й вивести ці інтенції в аксіологічні площини. З того часу наукова парадигма збагатилася численними версіями розуміння волі з погляду філософії, психології, мовознавства. Так, лінгвісти намагаються вивертити поняттєво-смислові рівні слова *воля* із ментальним лексиконом нації. Її концептуально-світоглядною картиною (А. Вежицька, А. Гребенщикова, А. Костелєв та ін.).

Історія усвідомлення людиною поняття *волі/свободи* починалася із тлумачення волі як відсутності певних перепон (примусу, причинно-наслідкових зв'язків,